

"אותה השנה נתקלקלה" - ביאור פשוט לירושלמי תמוה

א. בעיה ראשונה - הסבר הירושלמי בראש השנה לברייתא קשה
ב. בעיה שנייה - קביעה תמוהה של 'אחרים' הוא רבי מאיר
ג. תשובה לבעיה השנייה - קביעת הלוח של 'אחרים'
ד. תשובה לבעיה הראשונה - למה אותה שנה נתקלקלה?
מסקנה

א. בעיה ראשונה - הסבר הירושלמי בראש השנה לברייתא קשה

במסכת ראש השנה (יט, ב) מובא כעובדה פשוטה בשם רב, כי "מימות עזרא ואילך לא מצינו אלול מעובר". בלשון הירושלמי (ראש השנה פ"ג ה"א) מוזכרת עובדה זו בשינוי לשון: "רב אמר תשרי לא נתעבר מימיו", דהיינו שראש חודש תשרי לא נתעבר (= נדחה ליום ה-31 מ"ח אלול) מימיו, וכדברי רב בבבלי.

הירושלמי (שם) מביא ברייתא נפלאה, ממנה מוכח שלמרות דברי רב - במקרה אחד לפחות אלול נתעבר, וראש השנה - א' בתשרי - חל ביום ה-31 מ"ח אלול:

וכשקידשו את השנה באושא, ביום הראשון עבר רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה, (אומר) [ואמר] כדברי רבי יוחנן בן נורי¹. אמר רבן שמעון בן גמליאל: לא היינו נוהגין כן ביבנה. ביום השני עבר רבי חנינה בנו של רבי יוסי הגלילי, ואמר כדברי רבי עקיבה². אמר רבן שמעון בן גמליאל: כן היינו נוהגין ביבנה. והא תני קידשוהו בראשון ובשני!

פירוש: מפורש בברייתא שבסופו של דבר היום השני - היום ה-31 מ"ח אלול - התקדש כ"ח תשרי, כלומר, אלול היה חודש מעובר!

ועל קושיא עצומה זו עונה ר' זעירה (ר' זירא) בשם רב חסדא³: 'אותה השנה נתקלקלה'.

תשובתו הסתומה של ר' זעירה צריכה תלמוד. אם מדובר בקלקול של אי הגעת עדים, מעין הקלקול המובא במשנת ראש השנה פ"ד מ"ד, הרי אין זה עונה לקושיית

1 משנת ר"ה ד, ה.

2 שם.

3 בבבלי ראש השנה לב, א מיישב רב חסדא שהיום השני המוזכר בברייתא הוא "יום שני לשנה הבאה", כלומר שבשתי השנים אלול לא התעבר, וראש השנה חל בזמנו - ביום השלושים מ"ח אלול.

הירושלמי, שהרי בפועל מצינו אלול מעובר עקב היעדר עדים, תופעה המנוגדת לקביעה שלא מצינו אלול מעובר!⁴

מחמת הדוחק נאלץ בעל 'קרבן העדה' לפרש פירוש דחוק ביותר, שבית הדין באותה שנה טעו בספירתם וקידשו את תשרי ביום ה-29 מר"ח אלול (כ"ט אלול), ורק במהלך ראש השנה הבחינו בטעותם וקידשו את יום המחרת. עניינית יש בפירוש זה תשובה לקושיית הירושלמי מהברייתא, אך ייחוס טעות כזו לחכמי אושא קשה מאוד לקבלו.

ב. בעיה שנייה - קביעה תמוהה של 'אחרים' הוא ר' מאיר

בכמה מקומות בתלמוד⁵ מזכירה הברייתא את דברי 'אחרים' לגבי קביעות השנה: דתניא, אחרים אומרים: אין בין עצרת לעצרת, אין בין ראש השנה לראש השנה, אלא ארבעה ימים בלבד, ואם היתה שנה מעוברת - חמישה.

בשנה של 'אחרים' סדר החודשים קבוע: חודש מלא - בן 30 יום ('חודש מעובר' בלשון המשנה), ואחריו חודש חסר - בן 29 יום ('חודש שאינו מעובר'), ושוב חודש מלא, וחוזר חלילה.

אמנם דברי 'אחרים' (רבי מאיר⁶) צע"ג. הפרש הזמן הממוצע בין מולד הלבנה למולד שאחריו הוא 29 יום, 12 שעות ו-793 חלקים. בניקוי 28 יום שהם ארבעה שבועות שלמים תישאר שארית של יום אחד, 12 שעות ו-793 חלקים, שהם באותיות: א"ב תשצ"ג, שהיא 'שארית החודש' (רמב"ם הל' קידוש החודש פ"ו ה"ה). בדרך דומה ניתן לחשב את השארית של שנה בת 12 חודשי לבנה, ונקבל ד"ח תתע"ו (4 ימים + 8 שעות + 876 חלקים)⁸, שהיא 'שארית שנה פשוטה' (רמב"ם שם). קביעתו של 'אחרים' ש"אין בין ראש השנה לראש השנה אלא ארבעה ימים בלבד" משמעותה המעשית היא שכל שנה של 'אחרים' קצרה משנת הלבנה הריאלית ביותר מ-8

4 ראה פירוש 'אור לישירים' של הרב יהושע בוך (הוצאת מכון הירושלמי - תלמודה של ארץ ישראל, ירושלים תשע"א) לסוגייתנו, בפירוש הראשון, עמ' קפ.

5 תוספתא ערכין פ"א ה"א. שבת פז, ב, וש"נ.

6 סוכה ז, ב תוד"ה אחרים אומרים; חולין קיט, א תוד"ה רבי יוחנן, ע"פ הוריות יג, ב (אך ראה חריג בברכות ט, ב, תוד"ה אחרים אומרים). וכ"כ ר"ח סוכה נד, ב.

7 לדוגמא: אם מולד חודש תשרי חל ביום שני שעה 3 ו-6 חלקים, המולד של החודש הבא מרחשון יהיה ביום שלישי (1+2) שעה 15 (3+12) ו-799 (6+793) חלקים.

8 לדוגמא: אם בשנה לא מעוברת חל מולד חודש תשרי ביום שני שעה 3 ו-6 חלקים, המולד של חודש תשרי בשנה הבאה יהיה ביום שישי (2+4) שעה 11 (3+8) ו-882 (6+876) חלקים.

שעות. שלוש שנים רצופות לפי הלוח של 'אחרים' מביאות לכך שמוֹלד תשרי בשנה הרביעית יחול יותר מ-24 שעות אחרי ראש השנה הרביעי של 'אחרים'. משמעות 'איחור' המולד היא שהירח החדש לא ייראה אלא אחרי ראש השנה שלפי חשבוננו; ומאחר וניתן 'להפריך את קביעתו של 'אחרים' מתוך ראיית המציאות - איך יתכן ש'אחרים' קבע כלל שיופרך תוך שנים ספורות?

לכאורה זו קושיית רבינא על אחרים בערכין ט, ב: 'מתקיף לה רבינא: והאיכא יומא דשעי ויומא דתלתין שני!' פירוש: הרי יש את היום הנוסף שמצטבר כל 3 שנים מ-8 השעות החסרות כל שנה בלוח של 'אחרים', וכן יש את היום הנוסף שמצטבר כל 30 שנה מ-876 החלקים הנוספים שגם הם חסרים כל שנה בלוח של 'אחרים'!

עונה הגמרא: 'כיון דליתיה בכל שתא לא קא חשיב'. פירוש: בשנה בודדת ההפרש הוא פחות מיממה, ולא ניכר הפרש השעות והחלקים הנ"ל, ולכן הם לא באו לידי ביטוי בקביעה של 'אחרים'. תשובת הגמרא מאפשרת לנהוג כ'אחרים' שנה או שנתיים, אך לא יותר.

עצם הרעיון לנהוג באופן זמני לפי הלוח של 'אחרים', מופיע בתוספתא (ערכין פ"א ה"ח): 'במקום שאין מכירין זמנו של חודש - נוהגין אחד מעובר ואחד שאינו מעובר'. אם נוהגים כך שנה שלמה, מקבלים בדיוק את הלוח של 'אחרים'.

על שיטת אחרים בקביעת הלוח כתב רבנו חננאל (סוכה נד, ב):

דתניא אחרים אומרים אין בין עצרת לעצרת אין בין ר"ה לר"ה אלא ארבעה ימים בלבד, ואם הייתה השנה מעוברת חמישה [ימים]. וקיי"ל דלא הוי בקי ר' מאיר⁹ בסוד העיבור.

לכאורה התכוון ר"ח להסביר איך טעה 'אחרים' לקבוע לוח שמאחר את מולד הלבנה ביותר משמונה שעות בשנה.

עכ"פ דחוקים מאוד דברי 'אחרים', דחוקים הניסיונות לישבם, ודחוקים דברי ר"ח שר' מאיר, מגדולי התנאים, לא ידע ששארית שנה היא ארבעה ימים ועוד קצת יותר משליש יום, דבר הניתן לתצפית קלה ופשוטה.

ג. התשובה לבעיה השנייה - קביעת הלוח של 'אחרים'

התשובה לבעיה השנייה רמוזה לענ"ד בדברי התוספתא (ערכין פ"א ה"ח). קביעת הלוח של 'אחרים' - חודש מעובר וחודש שאינו מעובר - איננה קביעה קבועה לשנים רבות. היא נועדה רק למצבים בהם לא ידוע מועד קידוש החודש (כבתוספתא), או

⁹ "דר"מ הוא אחרים" (ערוך השולחן העתיד, הלכות קידוש החודש, סי' צח, סע' ג, בפירוש דברי רבנו חננאל).

מצבים בהם לא ניתן לקדש את החודש, כמו למשל בימי מלחמה, כמו מרד בר כוכבא שהיה בימיו. לזמן לא ארוך השימוש בלוח של אחרים הוא סביר, כתירוץ הגמרא בערכין ט, ב.

ד. התשובה לבעיה הראשונה - למה אותה השנה נתקלקלה?

לענ"ד פשט ברייתא דאושא הוא כך:

"וכשקידשו את השנה באושא", היינו בשנה הראשונה שהסנהדרין חידשה את קידוש החודש על פי הראייה באושא, לאחר חורבן ביתר וערי יהודה, כולל יבנה, במרד בר כוכבא. בין גלות הסנהדרין מיבנה לבין חידושה באושא עברו כמה שנות בוקה ומבולקה בהן לא יכלו לקדש את החודש ע"פ הראייה, וקידשוהו על פי כלל שימושי זמני אותו שמר לנו 'אחרים'¹⁰:

דתניא, אחרים אומרים: אין בין עצרת לעצרת, אין בין ראש השנה לראש השנה, אלא ארבעה ימים בלבד, ואם הייתה שנה מעוברת - חמישה.

כלומר: רק באותן שנות הזעם נהגו בארץ ישראל הנחרבת על פי לוח זמני פשוט לחישוב, כהוראת 'אחרים'.

ע"פ הבנה זו בטל הצורך לומר כי ר"מ לא היה בקי בסוד העיבור ובכל זאת העיז להורות על כלל קבוע הנראה מופרך אפילו לתינוקות של בית רבן בימינו¹¹, וכמובן גם לחכמי הגמרא כמבואר בסוגיית ערכין ט, ב, אף שגם הם טרם הכירו את סוד העיבור¹².

הפרש השנתי הממוצע בין לוח השנה הזמני של אחרים לבין לוח השנה האסטרונומי, הוא הפרש בין שארית של ארבעה ימים בלוח 'אחרים' לבין ד"ח תתע"ו שמתאים לממוצע האסטרונומי. כאמור, בכל שנה משנות הזעם הוקדם ראש השנה בשמונה שעות ותתע"ו חלקים מהמועד האסטרונומי הנדרש, שלושת השנים שבהם שימש הלוח הזמני יצרו הקדמה של יותר מיום שלם, וכל שנה מעוברת

10 'אחרים' הוא ר' מאיר, תלמידו של ר"ע, ר"ח סוכה נד, ב, על פי הוריות יג, ב.

11 ראה רמב"ם הל' קידוש החודש פ"א ה"ד.

12 סוד העיבור נמסר לחכמי בבל רק בתקופת הגאונים, פחות משמונים שנה לפני פולמוס רב סעדיה גאון עם רבי אהרן בן מאיר. ראה את מכתבם של חכמי בבל לר"א בן מאיר משנת ד'תרפ"ב (JQR, N.S. V, 546-547), הובא ב'ספר הישוב' כרך שני (עורכים: ש' אסף ו'א' מאיר, הוצאת מוסד ביאליק ע"י דביר, ירושלים תש"ד) עמ' 101 פסקה 6; הובא גם ע"י רחמים שר שלום בספרו שערים ללוח העברי, מהדורה חדשה מתוקנת ומורחבת, מוסד הרב קוק, ירושלים תשס"ט, עמ' 28. וראה בספרי 'רפואה מציאות הלכה' ח"ב (מכון שלזינגר, ירושלים תשפ"ד) סימן לח הע' 9.

יצרה הקדמה של כמעט יום נוסף¹³. התוצאה ההכרחית של פיגור זה הייתה שבשנה הראשונה בה החליטו חכמי אושא לחזור לקידוש החודש על פי הראייה לא ניתן היה לראות את הירח החדש ביום השלושים, עקב הפיגור המצטבר בין ה'לוח לשעת חירום' ללוח האסטרונומי. במילים אחרות, השנה שקדמה לחידוש קידוש החודש על פי הראייה הייתה "מקולקלת" עקב הלוח הזמני של שנות הזעם, ואין להסיק ממנה דבר כנגד נכונות הכלל המתייחס לשנים כתיקונן, שבהן קידוש החודש נקבע לפי הראייה האסטרונומית עם דיני דחיות שעל פיהן "אלול לא נתעבר מימיו".

מסקנה

דומני שהסבר פשוט זה מתאים למציאות, מציל את חכמינו מן הדעה שטעו בספירתם, מציג את דברי 'אחרים', הוא רבי מאיר, כדברי טעם שאינם סותרים את הכללים הבסיסיים של לוח השנה, וגם מסביר למה "אותה השנה נתקלקלה" כך שאלול הפך להיות מעובר.

13 במדויק: הקדמת השנה המעוברת של 'אחרים' לעומת המציאות היא של כ"א שעות ותקפ"ט חלקים, שהם ההפרש בין שארית שנה מעוברת - ה' ימים, כ"א שעות ו-תקפ"ט חלקים (רמב"ם שם פ"ו ה"ה) לבין השארית לפי הלוח לשעת חירום של 'אחרים' - חמישה ימים בלבד.

הישיבה התיכונית 'שעלבים' על רבניה, צוותה ותלמידיה
 מתאבלת על נפילת בוגריה ובני משפחותיהם
נתי איתן הי"ד (מחזור מה, את של תלמידנו בנימין שיבל"א)
אלקנה ויזל הי"ד (אח של ניתאי ויזל שיבל"א מחזור כה)
ידידיה לב הי"ד (מחזור מא)
יהונתן לובר הי"ד (בנו של חגי לובר שיבל"א מחזור יג)
אלישע לוינשטרן הי"ד (מחזור כט)
מעוז מורל הי"ד (אח של התלמיד אלקנה מורל שיבל"א)
דוד שורץ הי"ד (בנו של יאיר שורץ שיבל"א מחזור י)
אורי שני הי"ד (בנו של יהושע שני שיבל"א מחזור ז)

תנצב"ה

יָגֵדַע בְּגוֹיִם לְעֵינֵינוּ נִקְמַת דָּם עַבְדֶּיךָ הַשְּׁפוּף!

